

En beskrivelse af de norske regler for beskatning af finansielle instrumenter

Notat af Ingebjørg Vamråk, Norges Handelshøjskole

Udarbejdet til brug i projekt Anvendelse af finansielle instrumenter i primærproduktionen
SEGES Økonomi & Virksomhedsledelse

Juni 2016

1 Avgrensning av finansielle kontrakter (derivater)

Som i Danmark er de mest vanlige derivater i Norge opsjoner, forwardkontrakter, futureskontrakter og swapper. De sentrale karakteristika for derivater er de samme som dem som fremheves etter dansk rett, nemlig bindende avtale, tidsmessig forskyvning, og avtalt avviklingspris (fast eller med visse forhåndsbestemte justeringer). Derivatets underliggende objekt kan være finansielt, eller en vare, samt indekser eller andre referansestørrelser.

Det faktum at en eventuell fysisk levering skjer først ved avvikling av kontrakten, skiller derivatkontrakter fra ulike kredittkjøpskontrakter og leasingavtaler der leaser skal overta det leasede objektet ved kontraktens slutt.

Der er ingen definisjon av derivater i norsk rett. I stedet anvendes for skatteformål et skille mellom kontrakter som skal beskattes *separat med det underliggende objekt*, og kontrakter som skal beskattes *integrert med det underliggende objekt*. Kontrakter som er ment til omsetning eller annen utnytting uavhengig av det underliggende objekt, beskattes separat. På den annen side beskattes kontrakter integrert med det underliggende objekt, når meningen med kontrakten har vært å overføre det underliggende objekt.

Noe av grunnen til at man opererer med dette skillet er at det i Norge er vanlig å betrakte alle kontrakter med utskutt levering under ett. For eksempel er det typiske kjøp av bolig en kontrakt som faller i denne kategori. Systematikken med separat og integrert beskatning etablerer et skille mellom det man gjerne kan kalle vanlige kjøpekontrakter med utsatt levering på den ene siden, og derivater på den andre siden.

I det følgende er det kun kontrakter som undergis separat beskatning som behandles, da det kun er disse som er *derivater*.

2 Grunnleggende om beskatningen

I Norge finnes det nesten ingen regler om beskatningen av finansielle kontrakter (derivater). Den eneste derivattypen som har spesialregler, er finansielle opsjoner. Beskatningen av de øvrige disse baseres på anvendelse av skattelovens generelle regler. Det er grovt sett ingen forskjell i beskatningen av varederivater og derivater med finansielt underliggende, selv om finansielle opsjoner har spesialregler og de øvrige derivater ikke har det.

Inntekten fra derivater inngår i alminnelig inntekt, som beskattes med 25 %. Denne satsen vil trolig bli redusert de nærmeste årene, til ca. 23 %. I tillegg til dette beskattes såkalte *eierinntekter*, dvs. dividende og gevinst, ekstra, når disse mottas av privatpersoner. Dette gjelder også når slike inntekter kommer fra derivater. Ekstrabeskatningen foretas ved at inntekten (grunnlaget) økes opp med en faktor på 1,15, i betydningen at dersom inntekten er 100 blir skattegrunnlaget 115. Den effektive skattesatsen blir da 28,75 %.

Innenfor selskapssektoren, på den annen side, er tilsvarende inntekt *skattefri*. Dette skyldes at *fritaksmetoden* fritar den type inntekt innenfor selskapssektoren, for å unngå såkalt kjedebeskatning. Fritaksmetoden er den norske varianten av det som internasjonalt typisk benevnes «participation exemption». Modellen omfatter inntekt som stammer fra derivater, og er så pass viktig at den behandles særskilt nedenfor under punkt 6.1.

Ettersom derivatbeskatning i Norge er lite regulert, er der ingen ordning tilsvarende den danske «ervervsmessige tilknytning», og heller ingen ordning tilsvarende den danske virksomhetsordning. Tvert imot er beskatningen av derivater nokså ensartet, i betydningen at type skattesubjekt, hvorvidt inntekten er opptjent innenfor eller utenfor virksomhet, osv., *i praksis* ikke har betydning for beskatningen. De viktigste nyanser i så henseende er de to som er nevnt like ovenfor.

3 Avkastning eller gevinst?

Det er typisk for derivater at de beløp som man skattemessig skal ta stilling til, inneholder elementer både av avkastning og gevinst. For eksempel er en forwardkontrakt, sett fra et økonomisk ståsted, identisk med et lånefinansiert kjøp. Mer presist utgjør prisen som avtales å betale i fremtiden, her eksemplifisert ved en aksje som underliggende objekt, typisk markedsverdi på avtaletidspunktet, pluss renter for utsatt betaling, minus dividende utdelt i kontraktsperioden. Dersom markedsverdien på avtaletidspunktet er 100, renta er 5 % pr. år, kontraktsperioden et år, og dividende i perioden 3, vil den såkalte *forwardprisen* være 102 ($100 + 5 \cdot 3$). Dersom kontrakten gjøres opp finansielt, dvs. uten fysisk levering, vil den «kjøpende» part, sett fra et økonomisk ståsted, *motta* verdistigning og dividende på det underliggende objekt i kontraktsperioden. Han vil dessuten *betale* renter.

I norsk skatterett behandles imidlertid enhver derivatkontrakt på grunnlag av sin rettslige form. For en forwardkontrakt betyr dette at den såkalte forwardprisen (102) anses som den pris som er avtalt, i den forstand at man ser bort fra elementene som økonomisk sett er rente og dividende.

Konsekvensen av dette er at inntekter fra derivater skattemessig alltid behandles som *gevinst*, og kostnadene som *tap*.

4 Tidfesting

Tidfesting av inntekten følger hovedregelen, som er realisasjonsprinsippet. En kontrakt anses som realisert når den er solgt, når den er innløst, bortfalt, ved lukningshandel eller ved at skattyter tar en motsatt posisjon av den opprinnelige, i betydningen at den først inntatte posisjonen i realiteten er kansellert.

Swapper anses i tidfestingssammenheng som en serie forwardkontrakter, med den konsekvens at hver periodiske avslutning anses som realisasjon. En *valutaswap* er spesiell i den forstand at den ofte innebærer en overføring av det prinsipale valutabeløp ved avtaleinngåelsen, og retur av denne ved avtalens opphør. Ved slike swapper regnes returen av beløpet som realisasjon, med beregning av kursgevinst eller -tap på denne. Dette kommer altså i tillegg til den ordinære beskatningen av de periodiske betalingene.

5 Beregning av gevinst/tap

De ulike kontraktene

Uavhengig av hvilket derivat det er tale om, er systematikken er at man skal etablere gevinst eller tap, og at dette utgjør differansen mellom en inngangsverdi og en utgangsverdi. Omkostninger går til fradrag i inntekt.

For *innehaveren* (kjøperen) av en *finansiell* opsjon er inngangsverdi lik opsjonens premie, uansett om det er en kjøpsopsjon eller en salgsopsjon. Hvis opsjonen er *videresolgt*, er utgangsverdien lik vederlaget ved salget. Dersom opsjonen bortfaller uten å bli utøvd, er utgangsverdien null.

For opsjoner som *blir utøvd* må man skille mellom kjøpsopsjoner og salgsopsjoner. Utgangsverdien av en *kjøpsopsjon* som utøves er lik markedsverdi på utøvelsestidspunktet minus utøvelsespris (avtalt pris). Utgangsverdien av en *salgsopsjon* er differansen mellom utøvelsesprisen (avtalt pris) og markedsverdien på utøvelsestidspunktet.

Også beskatningen av *utsteder* av en opsjon følger systemet med inngangsverdi og utgangsverdi. For utsteder er premien alltid opsjonens utgangsverdi. Beregningen av utstaders inngangsverdi blir stort sett den samme som innehavers utgangsverdi.

Beregning av gevinst på *ikke-finansielle opsjoner* foretas i praksis normalt på samme måte som for de finansielle. Gevinst/tap på *forwardkontrakter* og *futureskontrakter* foretas etter samme modell som opsjonene, i betydningen at der etableres en inngangsverdi og en utgangsverdi. Inngangsverdien vil som oftest være 0 (null), ettersom det normalt ikke betales premie ved inngåelse av en

forwardkontrakt. Utgangsverdien settes til differansen mellom forwardprisen og markedsverdien på underliggende på realisasjonstidspunktet.

Gevinst/tap på *swapper* beregnes på samme måte som forwardkontrakter, hvilket innebærer at hver enkelt periode blir gjenstand for gevinst/tapsberegning.

En spesiell problemstilling knytter seg til forholdet mellom derivatkontrakten og det underliggende objekt. Det er en utfordring at når et derivat beskattes og det underliggende objekt leveres, risikerer man at en del av inntekten blir beskattet to ganger. Dette kan skje ved at verdistigningen på derivatkontrakten beskattes som gevinst på derivatkontrakten, mens den samme verdistigningen også beskattes ved realisasjon av det underliggende objekt.

Et eksempel kan være at en forwardpris er avtalt til 102. Markedsverdien stiger i kontraktperioden til 105, og kjøper får en gevinst på forwardkontrakten fordi han kjøper til 102, og ikke 105. Men dersom inngangsverdien på objektet settes til 102, vil differansen mellom 102 og 105 bli beskattet også ved et senere salg av objektet.

Dette er hensyntatt i beskatningen. Det gjøres ved at dersom det underliggende objekt leveres, settes inngangsverdien for kjøper på dette objektet til markedsverdien på leveringstidspunktet, dvs. 105 i eksempelet ovenfor. Hva angår de finansielle opsjonene er dette lovfestet, mens det for de øvrige derivatene følger av fast praksis.

6 Noen særlige forhold

6.1 Fritaksmetoden – skattefri inntekt på egenkapitalinstrument

Formålet med fritaksmetoden er å unngå at den samme inntekten blir beskattet flere ganger, hvilket typisk er omtalt som «kjedebeskatning». I mange land er modellen begrenset til aksjonærer som har en viss størrelse på sin aktivitet i selskapet. For eksempel kan det være krav om 10 % eierskap, eller tilsvarende.

I Norge, derimot, er ordningen svært vidtrekkende – så vidtrekkende at den til og med omfatter inntekter fra derivater. Det avgjørende for om fritaksmetoden får anvendelse på en derivatkontrakt, er om det underliggende objekt ville ha vært omfattet av fritaksmetoden.

De underliggende objekter som er omfattet av fritaksmetoden er aksjeselskaper og lignende selskaper. Det skal dog bemerkes at det finnes begrensninger for fritaksmetodens anvendelse, særlig for inntekter fra lavskattelend, samt for såkalte porteføljeinvesteringer utenfor EØS.

Virkningen av at inntekten fra et derivat omfattes av fritaksmetoden, er at inntekten blir skattefri. Dette gjelder både verdistigning (gevinst ved salg) og dividende. Motstykket er at tap ikke er fradragsberettiget.

6.2 Sikring

Sikring er en typisk benevnelse på det å ta en posisjon som skal oppveie eller redusere den risiko som det aktuelle objektet er utsatt for. I Norge kan ikke et instrument brukt til sikring beskattes integrert med det objektet det er ment å sikre. Imidlertid eksisterer det et ulovfestet skattemessig sikringsinstitutt som innebærer at *tidfestingen* av gevinst eller tap på sikringsinstrumentet kan bli bestemt av tidfestingsregelen som gjelder for det sikrede objekt.

Terskelen for at dette sikringsinstituttet skal komme til anvendelse er svært høy – trolig så høy at det må foreligge total korrelasjon mellom det sikrede objekt og sikringsinstrumentet. Imidlertid er det ikke helt utenkelig at nettopp bønder kan tenkes å komme inn under disse strenge vilkårene, typisk ved salg av avling gjennom en forwardkontrakt.

7 Derivatmarkedet i den norske landbrukssektoren

Særegent for det norske landbruket er *landbrukssamvirket* som fjerner mye av risikoen for den enkelte bonde, *konsesjonsordninger* som gjør det vanskelig å skille personlig økonomi fra driften av gården, og et *lite og lukket marked* med risiko som i svært liten grad er sammenfallende med prisrisikoen i internasjonale markeder. Dessuten finnes det ordninger som for eksempel erstatning for tap av dyr på beite, naturskadefondet. Disse bidrar, selvsagt sammen med ordinære forsikringsordninger, til å redusere behovet for risikostyring gjennom derivathandel.

Som en konsekvens er det bønder som produserer for et internasjonalt marked som kan tenkes å anvende derivater for å redusere risiko, for eksempel gjennom å selge sin avling forward. For de øvrige er det svært få derivater bøndene kan bruke for å redusere sin risiko. Landbrukssamvirket, derimot, opererer i et internasjonalt marked, typisk innen fôringredienser kunstgjødning, og anvender derivater for reduksjon av prisrisiko.